

УДК 327 : 341.224] (581 : 549.1)
DOI: 10.26693/ahpsxxi2022.04.063

ВОДНЕ ПИТАННЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР КОНФЛІКТОГЕННОСТІ ПАКИСТАНСЬКО-ІНДІЙСЬКИХ ВІДНОСИН: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Ірина Тихоненко,

e-mail: irinavi2202@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7716-085X>

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10*

Орина Шуркова,

e-mail: rinucik13@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-4165>

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10*

У статті здійснено спробу аналізу водного питання у відносинах між Пакистаном та Індією, яке все більше стає детермінантою конфліктогенності між державами з огляду на низку причин. По-перше, зростання потреб у воді зважаючи на економічний та соціальний виміри розвитку обох держав. По-друге, маніпулювання водним питанням у системі двосторонньої взаємодії щодо врегулювання проблеми Кашміру та погрози індійської сторони перекрити доступ Пакистану до води. По-третє, потреба у перегляді умов Договору про розподіл вод річки Інд 1960 р. зважаючи на розвиток мережі гідроелектростанцій Індією та Пакистаном та неефективність інституційного механізму посередництва зі сторони Світового банку. Автори дійшли висновку, що питання розподілу водних ресурсів все більше узалежнюється від діаметрально протилежних підходів Індії та Пакистану до існуючих протиріч та стає поряд з ядерним чинником ще одним фактором уповільненої дії до дестабілізації безпекового середовища у Південноазійському регіоні.

Ключові слова: *Південна Азія, Пакистан, Індія, Договір про розподіл вод річки Інд, водне питання*

Постановка проблеми. У сучасному світі природні ресурси розглядаються як фактор, пов'язаний з конфліктами і / або загрозою їх виникнення. Проблема дефіциту води в значній мірі загострюється тим, що забезпеченість більшості країн і регіонів прісною водою виявляється критично низькою. Не є винятком і Південноазійський регіон, у якому водні ресурси стають ще однією сферою зіткнення національних інтересів між державами-антагоністами – Пакистаном та Індією. Незважаючи на те, що Індія та Пакистан ще у 1960 р. підписали відповідний договір про розподіл водних ресурсів, проблема набуває нових обертів у ХХІ ст. як з точки зору політичного, так і економічного та соціально-гуманітарного факторів. Пакистан входить до переліку країн, які зіштовхуються з найгострішим дефіцитом води у світі. Зокрема, загострення пакистансько-індійських двосторонніх відносин у 2019 р. та заяви Індії щодо перекриття доступу води до Пакистану стало яскравим прикладом того, що динаміка розвитку водного конфлікту між державами набирає обертів і стає ще однією складовою протистояння у регіоні.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Низка науковців досліджує

проблематику водного питання в міжнародних відносинах загалом – А.Б. Лихачова¹, П. Глейк². Південноазійський регіон, зокрема, Індія та Пакистан, з точки зору забезпечення водними ресурсами та питання їх розподілу у міждержавних відносинах є об'єктом дослідження українського науковця П.М. Ігнат'єва³ та російських науковців О.А. Бояркиної⁴, С.М. Каменєва⁵. Подекуди діаметрально протилежні погляди на розвиток подій та підходів до водного питання між державами можна прослідкувати у дослідженнях пакистанських та індійських науковців⁶.

Зазначимо, що актуальність питання та його динамічні зміни на сучасному етапі є недостатньо дослідженими українською міжнародно-політичною наукою. Тому, значний фактологічний матеріал було отримано з публікацій інформаційних агентств та засобів масової інформації. Із поширенням у новітню добу так званої дипломатії соціальних мереж, та динаміки у конфліктогенності між Пакистаном та Індією щодо водного питання у XXI ст. прослідковано на основі публікацій індійських (прем'єр-міністр Індії Н. Моді, індійський міністр автомобільного транспорту та автомобільних доріг, судноплавства та водних ресурсів Н. Гадкарі) та пакистанських (прем'єр-міністр І. Хан) політичних діячів у мережі Twitter⁷.

Метою дослідження є аналіз еволюції та сучасного стану водного питання у пакистансько-індійських відносинах, зокрема, його характерних рис та нормативно-правового механізму врегулювання проблеми.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх десятиліть у світі наростає дефіцит прісної води. Як наслідок, ефективне використання водних ресурсів, його економічна, соціальна та екологічна складові, перетворилося в один з найважливіших стратегічних джерел зміцнення сили будь-якої держави на міжнародній арені. Більш ефективне використання води стало підвищувати міжнародну конкурентоспроможність країн, а географічні особливості дозволили низці держав безпосередньо обмежувати доступ сусідніх країн до водних ресурсів або використовувати таку можливість як важіль політичного тиску. Водний фактор став безпосередньо впливати на розстановку сил і характер відносин між державами. У зв'язку з появою цих викликів, політиками, вченими і журналістами акцентується увага на новій причині для воєн в XXI столітті: боротьба за прісну воду та доступ до використання водних ресурсів в цілому⁸.

Яскравим прикладом водних суперечностей є регіон Південної Азії, а саме

¹ Лихачева, А.Б. (2015). Дефицит воды как фактор современных международных отношений: Дис... канд. полит. наук: 23.00.04. Москва. Retrieved from <https://www.hse.ru/data/xf/2015/04/07/1096377758/thesis-Likhacheva.pdf>

² Gleick, H.P. (1993). Water and Conflict. Fresh water resources and international security. *International Security*, 18 (1), 79-112.

³ Ігнат'єв, П.М. (2014). *Пакистан від деколонізації Британської Індії до сьогодення*. Чернівці: Книги-XXI.

⁴ Бояркина, О.А. (2017). Индо-пакистанские противоречия в бассейне реки Инд: проблемы и перспективы урегулирования. *Международные отношения*, 2, 100-106.

⁵ Каменев, С.Н. (2015). Проблема использования водных ресурсов и потребления воды в Индии и Пакистане. *Водные ресурсы в Индии: экономические, политические, социальные аспекты* (материалы научной конференции). Москва: Институт востоковедения РАН, 39-50.

⁶ Riffat, F., Iftikhar, A. (2015). Water Issues and its implications over India-Pakistan Relations. *JPUHS*, 28(2), 11-20. Retrieved from http://pu.edu.pk/images/journal/HistoryPStudies/PDF-FILES/2-Anum%20Iftikhar_V28_no2.pdf; Raja Nazakat Ali, Faiz-ur-Rehman, Mahmood-ur-Rehman, Wani (2015). Indus Water Treaty between Pakistan and India: From Conciliation to Confrontation. *The Dialogue*, 10(2), 166-181.

⁷ Official web-page of Prime Minister of India Narendra Modi. *Twitter*. Retrieved from <https://twitter.com/narendramodi>; Official web-page of Prime Minister of Pakistan Imran Khan // *Twitter*. Retrieved from <https://twitter.com/ImranKhanPTI>

⁸ Лихачева, А.Б. (2015). *Дефицит воды как фактор современных международных отношений*: Дис... канд. полит. наук: 23.00.04. Москва, 3-4.

водний конфлікт Пакистану та Індії, який все більше набуває рис «гострої» конкуренції між державами, що має довготривалу історію.

В основі трьох збройних конфліктів в 1950-1970-х рр. між двома країнами було територіальне питання щодо Кашміру. Прісна вода в ті роки вважалася другорядним фактором. Однак з часом вода, точніше її брак, почала широко розглядатися як фактор, пов'язаний з конфліктами і загрозою їх виникнення. Питання про безпеку водних ресурсів є одним зі складових національної безпеки Ісламської Республіки Пакистан. Його можна віднести і до так званих «нетрадиційних», «нових» загроз безпеці поряд з тероризмом.

У 1960 р. за посередництва Світового банку сторони підписали Договір про розподіл вод річки Інд (Договір 1960 р.), який представляє собою правове регулювання спільного користування Пакистаном і Індією водного басейну річки Інд⁹. Зокрема, Договір 1960 р. розділив басейн Інду на західні річки і східні. Індії були надані права на річки Сатледж, Біаса і Раві (східні річки), Пакистану – на річки Ченаб, Джелам та Інд (західні). Індія отримала також право користування водою західних річок, однак змінювати їх русла, будувати водосховища без попереднього узгодження з Пакистаном не могла¹⁰.

Документ є правомірним й сьогодні. Проте, він не враховує кліматичні зміни, що відбуваються у світі та економічний розвиток держав, зокрема, з урахуванням використання водних ресурсів – розбудова гідроелектростанцій (ГЕС), розвиток зрошувального землеробства. Тому, з плином часу, підходи до його виконання змінилися, що, відповідно, викликає суперечності між державами.

На думку пакистанських науковців Ф. Ріфата та І. Іфтіктара, Договір 1960 р. довгий час (понад 50 років) вважався єдиним діючим механізмом між Індією та Пакистаном незважаючи на фактично існуючий високий рівень конфліктів між державами. Це регламентувалося завдяки чіткому оформленню договору, але також і за умови того, що Індія десятиліттями не розробляла гідроенергетичні ресурси на річках Ченаб і Джелам в індійському Кашмірі. Однак за кілька десятиліть ця ситуація повністю змінилася. Індія розпочала велику програму розвитку гідроенергетики у всьому Гімалайському регіоні¹¹.

Перші суперечності з водних питань між сусідніми країнами виникли в 1980-х рр. Це було пов'язано з початком будівництва та введенням в експлуатацію Індією великих і малих гребель, сумарний обсяг води яких, на думку пакистанської сторони, набагато перевищував її власні потреби. «Масова забудова» гребель абсолютно ігнорувала той факт, що вони проєктувалися на спірній території. Пакистан звернувся до арбітражного суду Світового банку, але не отримав бажаної відповіді. Поступово питання про водні ресурси в міждержавних відносинах стало розглядатися як фактор, пов'язаний з конфліктами і загрозою їх виникнення, насамперед, щодо Кашміру.

Вже у 1990-х – початку 2000-х рр. у пакистансько-індійських відносинах постало питання реагування на будівництво дамб та перепади води у підконтрольних річках. Зокрема, кризова ситуація щодо будівництва індійської ГЕС «Багліхар» потужністю 450 МВт на річці Ченаб, яка була збудована лише після рішення Міжнародного третейського суду і доповідей відповідних експертів у 2007 р.¹².

⁹ The Indus water Treaty 1960. *United Nations Treaty Collection*. Retrieved from <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTs/Volume%20419/volume-419-I-6032-English.pdf>

¹⁰ Бояркина, О.А. (2017). Индо-пакистанские противоречия в бассейне реки Инд: проблемы и перспективы урегулирования. *Международные отношения*, 2, 103-104.

¹¹ Riffat, F., Iftikhar, A. (2015). Water Issues and its implications over India-Pakistan Relations. *JPUHS*, 28(2), 13. Retrieved from http://pu.edu.pk/images/journal/HistoryPStudies/PDF-FILES/2-Anum%20Iftikhar_V28_no2.pdf

¹² Walton, B. (2010). Pakistan and India in Dam Building Race – Interpreting the Indus Waters Treaty. *Circle of Blue*. Retrieved from <https://www.circleofblue.org/2010/world/pakistan-and-india-in-dam-building-race-interpreting-the-indus-water-treaty/>

Протягом наступних чотирьох років обидві країни знову повернулися до посередницької діяльності щодо водної проблеми, і цього разу суперечливим моментом стало спорудження індійським урядом проекту «Кішанганга» на річці Нілум. Було зазначено, що не тільки збудована дамба зменшить потік води для сільського господарства, але Пакистан також будує гідроелектростанцію «Нілум-Джелем» на річці Нілум, нижче за течією проекту «Кішанганга». Пакистан подав апеляцію проти Індії, звинувативши індійський уряд у перенаправленні русла річки, що суперечило Договору 1960 р. Відповідь суду була швидкою, і він заборонив Індії будувати будь-яке сховище над руслом річки, яке призупиняє її природній потік. В основному претензія Пакистану полягала в тому, що згідно з договором, Індії заборонено відводити русло річки Нілум, оскільки в цьому випадку 15% частки води Пакистану буде витрачено даремно. Пакистан також стверджував, що цей крок Індії мав зупинити пакистанську гідроелектростанцію «Нілум-Джелем»¹³.

Варто наголосити, що для Пакистану водне питання має як внутрішній, так і зовнішньополітичний вимір. Зазначимо, що басейн річки Інд в основному ділиться на Індію та Пакистан. З приблизно 190 мільйонів людей, які поряд з ним, 72% з них належать до Пакистану, а 23% проживають з боку Індії¹⁴. У такій ситуації Пакистан потрапив у залежність від водної політики Індії. Проблема ускладнюється тим фактом, що в умовах посушливого клімату і регулярних засух 92% території Пакистану потребує води і тим, що більше половини населення країни зайнято в сільському господарстві, яке є основою економіки пакистанської держави¹⁵.

У 2009 р. уряд Пакистану прийняв рішення про будівництві 32 дамб та введенні їх в експлуатацію до 2014 р. Масштабний проект охоплював всі чотири провінції – Сінд, Хайбер-Пахтунхва, Панджаб і Белуджистан. Ініціатива уряду правлячої Пакистанської народної партії отримала підтримку в лютому 2010 р., як зі сторони коаліції, так і політичної опозиції. Одночасно обговорювалося питання про необхідність будівництва Калабахської греблі, висувалася вимога про прийняття комплексних заходів щодо збереження водних ресурсів та поліпшення управління ними.

У свою чергу, Нью-Делі оприлюднив плани будівництва 313 гребель в індійській частині Кашміру ще в 2010 р. Основна мета – задоволення потреб населення і зниження дефіциту води. Води Інду і його приток надзвичайно важливі для аграрного сектора економіки країни. Майже половина споживаного обсягу води йде на зрошення. Необхідно враховувати, що майже 80% всього сільського господарства країни залежить від іригації. На думку Ісламабаду, плани Нью-Делі мають негативний відбиток не тільки на економічний розвиток Пакистану, а й на регіональне середовище. Пакистанська сторона, насамперед, заперечувала проти будівництва трьох енергетичних об'єктів на річці Інд: «Базго», «Дамхар» і «Чатак». Офіційний Ісламабад також висловлював заперечення проти будівництва дамби в Каргілі на річці Інд, на яке офіційний Нью-Делі вже надав фінансування. Одночасно Ісламабад заявляв, що Індія порушила положення Договору 1960 р., змінивши приплив води річки Ченаб. Позиція Ісламабада у відповідь на плани будівництва гідроенергетичних об'єктів в Індії була різко негативною з кількох причин. Введення в експлуатацію цих 313 гребель в індійській частині Кашміру надавало Нью-Делі

¹³ Riffat, F., Iftikhar, A. (2015). Water Issues and its implications over India-Pakistan Relations. *JPUHS*, 28(2), 11-20. Retrieved from http://pu.edu.pk/images/journal/HistoryPStudies/PDF-FILES/2-Anum%20Iftikhar_V28_no2.pdf; Official web-page of Prime Minister of Pakistan Imran Khan // Twitter. Retrieved from <https://twitter.com/ImranKhanPTI>

¹⁴ Laghari, A. N. (2012). The Indus basin in the framework of current and future water resources management. *Hydrology and Earth System Sciences*, 4, 2265.

¹⁵ Каменев, С.Н. (2015). Проблема использования водных ресурсов и потребления воды в Индии и Пакистане. *Водные ресурсы в Индии: экономические, политические, социальные аспекты* (материалы научной конференции). Москва: Институт востоковедения РАН, 42.

пріоритетне право здійснювати контроль над обсягами води для Пакистану. Діалог, ініційований обома країнами ще на початку 2010 р. торкнувся також підписанням Меморандуму про проведення інспекції всіх дамб на річках¹⁶.

Критика з пакистанської сторони також спрямована проти дислокації частин індійської армії в районі льодовика Сіачен. Для Пакистану льодовик Сіачен є одним з найбільших водних джерел. Ісламабад неодноразово закликав Нью-Делі вивести війська з цього району якомога швидше, підкреслюючи, що присутність тисяч індійських військовослужбовців та результати їх діяльності загрожують екології льодовика, і відповідно, його існуванню¹⁷.

За словами экс-президента Пакистану Асіфа Алі Зардарі, водна криза в Пакистані безпосередньо пов'язана з відносинами з Індією, нормалізувавши які можна запобігти екологічним потрясінням у регіоні Південної Азії, але якщо цього не зробити, це може розпалити вогонь невдоволення, який призведе до екстремізму та тероризму¹⁸.

Зазначимо, що Пакистан серйозно страждає через брак води і входить у перелік країн, які зіштовхуються з найгострішим дефіцитом води в світі. Пакистанська рада з досліджень водних ресурсів попередила, що країна може «досягти режими висихання» до 2025 р., якщо влада не прийме негайних заходів. Держава вже сягнула «лінії водного стресу» в 1990 р. і перетнула «лінію дефіциту води» у 2005 р. Згідно з оцінками з останніх оцінок, до 2025 р. Пакистан зіштовхнеться з браком води в 31 млн. актофутів (щорічно Пакистан використовує близько 104 млн. акрофутів для сільськогосподарського зрошення земель). Його підземні водоносні горизонти вкрай виснажені через надмірне вилучення підземних вод. На двох найбільших греблях – «Тарбела» і «Мангла» – відбулося зниження ємності водосховищ через надмірні відкладення мулу. Таким чином, будь-яке зменшення водного потоку призведе до серйозних наслідків для пакистанських фермерів, які протягом останніх декількох років вже зіштовхуються з браком прісної води¹⁹.

Зазначимо, що Договір 1960 р. витримав дві масштабні війни і низку дрібних конфліктів між ядерними країнами. Договір носить парадоксальний характер: багато дослідників наводять його, як приклад успішної співпраці між ворожими державами, і у той же момент він часто стає предметом скарг з боку політиків обох країн.

Проте, як для Індії, так і Пакистану на порядку денному першочергове місце посідає проблема Кашміру, від загострення якої залежить рівень стабільності двосторонніх відносин. У сучасному пакистансько-індійському протистоянні навколо контролю над територією Кашміру виразніше проявляється боротьба за ресурси, зокрема водні.

В Індії періодично лунають заклики до одностороннього виходу з Договору про води Інду. Після теракту у м. Урі у 2016 р., прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді пообіцяв перекрити Пакистану доступ до води, заявивши, що «кров і вода не можуть текти разом»²⁰.

Актуалізація водного питання на порядку денному пакистансько-індійських

¹⁶ Walton, B. (2010). Pakistan and India in Dam Building Race – Interpreting the Indus Waters Treaty. *Circle of Blue*. Retrieved from <https://www.circleofblue.org/2010/world/pakistan-and-india-in-dam-building-race-interpreting-the-indus-water-treaty/>

¹⁷ Saleem, H. Ali (2008). Water politics in South Asia: technocratic cooperation and lasting security in the Indus basin and beyond. *Journal of international affairs*, 61(2), 168.

¹⁸ Raja Nazakat Ali, Faiz-ur-Rehman, Mahmood-ur-Rehman Wani (2015). Indus Water Treaty between Pakistan and India: From Conciliation to Confrontation. *The Dialogue*, 10(2), 176.

¹⁹ Shams, S. Why water scarcity is a bigger threat to Pakistan's security than militancy (2016). *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/why-water-scarcity-is-a-bigger-threat-to-pakistan-security-than-militancy/a-19293470>

²⁰ Моді пообіцяв залишити Пакистан без індійської води (2016). *Лента.Ру*. Retrieved from https://lenta.ru/news/2016/11/25/no_drop_for_pakistan/; Official web-page of Prime Minister of India Narendra Modi. *Twitter*. Retrieved from <https://twitter.com/narendramodi>

відносин відбулася 2019 р., коли уряд Індії прийняв рішення припинити дію водного договору з Пакистаном. На початку лютого 2019 р. терористи здійснили напад на індійську військову базу у м. Пулвама, що розташована у колишній адміністративній одиниці штату Джамму і Кашмір. Індійська сторона звинуватила Пакистан у підтримці терористів.

Міністр автомобільного транспорту, автомобільних доріг, судноплавства та водних ресурсів Індії Н. Гадкарі опублікував у Twitter повідомлення: «Під керівництвом прем'єр-міністра Нарендри Моді, наш уряд вирішив зупинити подачу нашої частки води, яка раніше текла до Пакистану. Ми будемо відводити воду зі східних річок і постачати її нашим людям у Джамму і Кашмір та Пенджаб»²¹.

У відповідь на заяву з індійської сторони, Міністр водних ресурсів Пакистану Хаваджа Шумайл зазначив, що: «У нас немає ні занепокоєння, ні заперечень, якщо Індія відводить воду зі східних річок і постачає її своєму народу або використовує її для інших цілей, як це дозволяє договір про воду»²².

Реагуючи на заяву Гадкарі, федеральний міністр водних ресурсів Пакистану Фейсал Вауда поставив під сумнів намір Індії²³.

Зазначимо, що у зв'язку із всесвітньою пандемією COVID-19, вирішення водного питання між Пакистаном та Індією після гучних заяв 2019 р. не досягло результату. Хоча, прем'єр-міністр Пакистану у одній із своїх заяв у 2020 р. зазначив про те, що Пакистан не відмовиться від гідроенергетики незважаючи на позицію Індії щодо водного питання²⁴.

Напруженість міждержавної взаємодії у проведенні переговорного процесу щодо врегулювання водного питання на рівні офіційних представників Індії та Пакистану підтверджує діаметрально протилежні підходи сторін. Відповідно до Договору 1960 р., передбачена можливість звернення до незалежної третьої сторони. Якщо розбіжності значні, нейтральна сторона розглядає їх як спір, а для вирішення питання може бути створений третейський суд. Цей процес вирішення конфліктів застосовувався лише один раз з моменту підписання договору. Це дозволило врегулювати розбіжності щодо дамби «Баглігар». Однак Пакистан продовжує висловлювати своє невдоволення Договором 1960 р. і пропонує його переглянути²⁵.

У рамках Договору 1960 р. було створено постійну комісію Інду, до складу якої входила рівна кількість представників як Індії, так і Пакистану. Про всі події, що відбуваються вздовж Інду слід повідомляти іншій стороні. Будь-які розбіжності в думках щодо тлумачення застосування договору спочатку передаються Комісії²⁶.

Наразі одним із нерозглянутих питань між двома сторонами є незгоди щодо проєктів гідроенергетики – дамби Кішенганга та Ратле.

²¹ Official web-page of Minister of Road Transport & Highways, Micro, Small & Medium Enterprises Government of India Nitin Gadkari. *Twitter*. Retrieved from https://twitter.com/nitin_gadkari

²² Hasnain, K. (2019). Pakistan says it has no concern if India diverts water. *DAWN*. Retrieved from <https://www.dawn.com/news/1465324/pakistan-says-it-has-no-concern-if-india-diverts-water>

²³ India won't break Indus Water Treaty, but stop giving excess water to Pakistan (2019). *The Print. Diplomacy*. Retrieved from <https://theprint.in/diplomacy/india-wont-break-indus-water-treaty-but-stop-giving-excess-water-to-pakistan/196831/>

²⁴ Varma, A. (2020). "Now We Will Make Electricity with Water", Pipes Pak PM Imran Khan Sharing "new" Discovery. *Republicworld.com*. Retrieved from <https://www.republicworld.com/world-news/pakistan-news/now-we-will-make-electricity-with-water-pipes-imran-khan-shares.html>

²⁵ Dhanasree, J. (2016). Why India and Pakistan Need to Review the Indus Waters Treaty. *Climate Diplomacy*. Retrieved from <https://www.climate-diplomacy.org/news/why-india-and-pakistan-need-review-indus-waters-treaty>

²⁶ Indus Waters Treaty: All about the water distribution pact between India and Pakistan (2019). *India Today*. Retrieved from <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/indus-waters-treaty-india-pakistan-explained-1462513-2019-02-22>

Проект «Кішенганга» експлуатувався з 2018 р., тоді як роботи на «Ратле» стояли покинутими з 2014 р. через суперечку щодо контракту між урядом Дхамму і Кашміру та підрядником.

Після тривалих переговорів, Індія в 2016 р. домогалася призначення нейтрального експерта для вирішення цього питання, тоді як Пакистан подав прохання про розгляд питання в Міжнародному арбітражному суді.

У листопаді 2019 р. після зустрічі індійської делегації на чолі з секретарем міністерства Джал Шакті зі Світовим банком з метою вивчення подальших шляхів розвитку ситуації, було досягнуто домовленості, що питання може обговорюватися двома уповноваженими відповідно до положень Договору 1960 р. для вирішення певним сертифікаційним відомством або нейтральним експертом. Спочатку Світовий банк продовжив процес призначення нейтрального експерта та створення Арбітражного суду, але пізніше, у грудні 2016 р., він запровадив «паузу» в обох процесах, щоб дозволити обом сторонам обрати варіант за допомогу своїх «добрих послуг».

Після переговорів у листопаді 2019 р. індійський комісар запросив свого пакистанського колегу в лютому 2020 р. провести засідання Постійної комісії Інду. Засідання було заплановано на березень, але його довелося перенести через пандемію²⁷.

Відповідно до своїх обов'язків, згідно з Договором 1960 р., Світовий банк 6 квітня 2022 р. оголосив про своє рішення відновити два окремі процеси, що були порушені Індією та Пакистаном, щодо гідроелектростанцій «Кішенганга» та «Ратле». Рішення було офіційно повідомлено в листах Індії та Пакистану²⁸.

Тому, зважаючи на досить повільний розгляд справи Світовим банком, врегулювання водного питання у пакистансько-індійських відносинах залишається насамперед у площині дій урядів обох держав.

Висновок. Боротьба за водні ресурси, зокрема, за використання вод Інду стає ще одним чинником конфліктогенності у пакистансько-індійських відносинах зважаючи на низку факторів. По-перше, життєво важливий вплив водних ресурсів на соціально-економічний розвиток Пакистану та Індії. По-друге, зважаючи на історичну ретроспективу, у відносинах Пакистану з Індією насамперед у питанні Кашміру, завжди існує можливість появи різких заяв, здатних спровокувати конфлікт, у якому водний фактор стає інструментом стримування та противаги між державами. По-третє, існуючий Договір 1960 р., який тривалий час «стримував» держави від відкритого протистояння на тлі «водного» чинника втрачає свою актуальність та потребує перегляду. У свою чергу, неефективність діяльності Світового банку як посередника у конфлікті залишає розгляд питання на довгострокову перспективу та у площині діаметрально протилежних підходів Індії та Пакистану.

REFERENCES

Boyarkina, O.A. (2017). Indo-pakistanskіe protivorechiya v bassejne reki Ind: problemy i perspektivy uregulirovaniya [Indo-Pakistani contradictions in the Indus river basin: problems and prospects for settlement]. *Mejdunarodnyie otnosheniya*, 2, 100-106. [in Russian].

²⁷ Indus Water Treaty meeting: India suggests video conference, Pakistan insists on talks at Attari border (2020). *The Economic Times*. Retrieved from https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/indus-water-treaty-meeting-india-suggests-video-conference-pakistan-insists-on-talks-at-attari-border/articleshow/77446953.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst

²⁸ World Bank Resumes Processes Under the Indus Waters Treaty (2022). *The World Bank*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/06/world-bank-resumes-processes-under-indus-waters-treaty>

- Dhanasree, J.** (2016). Why India and Pakistan Need to Review the Indus Waters Treaty. *Climate Diplomacy*. Retrieved from <https://www.climate-diplomacy.org/news/why-india-and-pakistan-need-review-indus-waters-treaty>
- Gleick, H.P.** (1993). Water and Conflict. Fresh water resources and international security. *International Security*, 18 (1), 79-112. [in English].
- Hasnain, K.** (2019). Pakistan says it has no concern if India diverts water. *DAWN*. Retrieved from <https://www.dawn.com/news/1465324/pakistan-says-it-has-no-concern-if-india-diverts-water> [in English].
- Ihnatiev, P.M.** (2014). Pakystan vid dekolonizatsii Brytanskoi Indii do sohodennia [Pakistan from the decolonization of British India to the present]. Chernivtsi: Knyhy-XXI [in Ukrainian].
- India won't break Indus Water Treaty, but stop giving excess water to Pakistan (2019). *The Print. Diplomacy*. Retrieved from <https://theprint.in/diplomacy/india-wont-break-indus-water-treaty-but-stop-giving-excess-water-to-pakistan/196831/> [in English].
- Indus Waters Treaty: All about the water distribution pact between India and Pakistan (2019). *India Today*. Retrieved from <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/indus-waters-treaty-india-pakistan-explained-1462513-2019-02-22> [in English].
- Indus Water Treaty meeting: India suggests video conference, Pakistan insists on talks at Attari border (2020). *The Economic Times*. Retrieved from https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/indus-water-treaty-meeting-india-suggests-video-conference-pakistan-insists-on-talks-at-attari-border/articleshow/77446953.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst [in English].
- Kamenev, S.N.** (2015). Problema ispolzovaniya vodnykh resursov i potrebleniya vody v Indii i Pakistane. [The problem of water use and water consumption in India and Pakistan]. *Vodnyie resursyi v Indii: ekonomicheskie, politicheskie, sotsialnyie aspektyi* (materialyi nauchnoy konferentsii). Moskva: Institut vostokovedeniya RAN, 39-50. [in Russian].
- Laghari, A.N.** (2012). The Indus basin in the framework of current and future water resources management. *Hydrology and Earth System Sciences*, 4, 2263-2288. [in English].
- Lihacheva, A.B.** (2015). *Defitsit vodyi kak faktor sovremennykh mejdunarodnykh otnosheniy* [Water scarcity as a factor in modern international relations]: Dis... kand. polit. nauk: 23.00.04. Moskva. Retrieved from <https://www.hse.ru/data/xf/2015/04/07/1096377758/thesis-Likhacheva.pdf> [in Russian].
- Modi poobeschal ostavit Pakistan bez indiyksy vodyi [Modi vowed to leave Pakistan without Indian water] (2016). *Lenta.Ru*. Retrieved from https://lenta.ru/news/2016/11/25/no_drop_for_pakistan/ [in Russian].
- Official web-page of Prime Minister of India Narendra Modi. *Twitter*. Retrieved from <https://twitter.com/narendramodi> [in English].
- Official web-page of Minister of Road Transport & Highways, Micro, Small & Medium Enterprises Government of India Nitin Gadkari. *Twitter*. Retrieved from https://twitter.com/nitin_gadkari [in English].
- Official web-page of Prime Minister of Pakistan Imran Khan. *Twitter*. Retrieved from <https://twitter.com/ImranKhanPTI> [in English].
- Raja Nazakat Ali, Faiz-ur-Rehman, Mahmood-ur-Rehman Wani (2015). Indus Water Treaty between Pakistan and India: From Conciliation to Confrontation. *The Dialogue*, 10(2), 166-181. [in English].
- Riffat, F. & Iftikhar, A.** (2015). Water Issues and its implications over India-Pakistan Relations. *JPUHS*, 28(2), 11-20. Retrieved from http://pu.edu.pk/images/journal/HistoryPStudies/PDF-FILES/2-Anum%20Iftikhar_V28_no2.pdf [in English].
- Saleem H. Ali** (2008). Water politics in South Asia: technocratic cooperation and lasting security in the Indus basin and beyond. *Journal of international affairs*, 61(2), 167-182. [in English].
- Shams, S.** Why water scarcity is a bigger threat to Pakistan's security than militancy (2016). *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/why-water-scarcity-is-a-bigger-threat-to-pakistan-security-than-militancy/a-19293470> [in English].
- The Indus water Treaty 1960. *United Nations Treaty Collection*. Retrieved from <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTs/Volume%20419/volume-419-I-6032-English.pdf> [in English].
- Varma, A.** (2020). "Now We Will Make Electricity with Water", Pipes Pak PM Imran Khan Sharing "new" Discovery. *Republicworld.com*. Retrieved from <https://www.republicworld.com/world-news/pakistan-news/now-we-will-make-electricity->

with-water-pipes-imran-khan-shares.html [in English].

Walton, B. (2010). Pakistan and India in Dam Building Race – Interpreting the Indus Waters Treaty. *Circle of Blue*. Retrieved from <https://www.circleofblue.org/2010/world/pakistan-and-india-in-dam-building-race-interpreting-the-indus-water-treaty/> [in English].

World Bank Resumes Processes Under the Indus Waters Treaty (2022). *The World Bank*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/06/world-bank-resumes-processes-under-indus-waters-treaty> [in English].

Iryna Tykhonenko,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7716-085X>

Oryna Shurkova,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-4165>

The water issue as a catalyst of the conflict nature of Pakistani-Indian relations: evolution and present state

The issue of access to fresh water, free use of water resources for agriculture in countries with a water deficit is becoming an instrument of pressure and conflicts in international relations. The article attempts to analyze the water issue in the relations between Pakistan and India, which permanently becomes a factor in increasing the level of conflict between the states. It was found that the issue of distribution of water resources between states is becoming increasingly important due to a number of reasons. Firstly, the growing need for water resources in view of the economic and social dimensions of the development of both states, especially for Pakistan. Secondly, manipulation of the water issue in the system of bilateral cooperation regarding the settlement of the Kashmir issue. On the territory of the disputed Indian state of Jammu and Kashmir, the rivers of the Indus water system originate, and India is increasingly using its right of upstream power to block the access of Pakistan to water resources. Thirdly, the need to revise the terms of the Indus Waters Treaty 1960, taking into account the development of the hydroelectric power plant network by India and Pakistan, as a result, changing the course of rivers and water levels, which violates the terms of the agreement. The existing institutional mechanism for regulating disputed water issues between India and Pakistan, namely the mediation of the World Bank and the activities of the Permanent Commission on Indus Waters is not effective. In turn, the issue of the distribution of water resources increasingly depends on the diametrically opposed approaches of India and Pakistan to the existing contradictions and becomes, along with the nuclear factor, another slow-acting factor in the destabilization of the security environment in the South Asian region.

Keywords: South Asia, Pakistan, India, Indus River Water Sharing Treaty, water issue